

Språkfrågor i urval

Kollektivavtal och arbetsavtal

Kollektivavtalen är aktuella igen, i och med den avtalsrörelse som pågår som bäst och som på sina håll har lett till strejker. Det är skäl att observera att det uttryckligen är frågan om just **kollektivavtal** (fi. *työehtosopimus*) och inte arbetsavtal (fi. *työsopimus*). **Kollektivavtal** ingås mellan fackförbund och arbetsgivarföreningar, och gäller minimivillkoren för branschen. Bland annat avtalar man om löner, arbetstider, övertid, obekvämt arbetstid, semestrar, pauser, lön för sjuktid osv. För tjänstemän gäller **tjänstekollektivavtal** (fi. *virkaehtosopimus*).

Arbetsavtal (fi. *työsopimus*), som är synonymt med **anställningsavtal**, **anställningskontrakt**, ingår däremot varje arbetstagare enskilt med sin arbetsgivare, vanligen då han eller hon börjar ett nytt arbete. Det är frågan om ett personligt avtal om arbetsuppgifter, lön, arbetstidens längd och t.ex. sociala förmåner.

Kan man "köra ner" en reaktor?

Fråga: I finlandssvenska medier har jag stött på uttrycket "köra ner någonting". T.ex. reaktorerna i ett kärnkraftverk "körs ner" eller en eventuell "nerkörning" av någon fabrik diskuteras. Kan man verkligen säga så på svenska?

Svar: Nej, det är riktigt att det klingar främmande på svenska att använda **köra ner** eller substantivet **nerkörning** i ett sådant sammanhang. Man

kan **köra ner händerna i fickorna**, **köra ner tålpinnar i marken**, **vara trött och nerkörd**, men även om det är fullt möjligt att **köra igång** t.ex. en fabrik eller en verksamhet på svenska, så brukar man inte "köra ner" dem. Det skulle i så fall kunna uppfattas som att man kör fabriken eller verksamheten i botten, men här är det nog klart att det är finskans *ajaa alas* som gett upphov till en direkt översättning. Korrekta svenska alternativ är **avsluta**, **avveckla**, **stänga (av)**, **stoppa** osv.

00-talet

Fråga: Vad ska vi kalla det första årtiondet på 2000-talet? Kan man skriva -00 då man daterar?
Svar: Av någon anledning verkar det inte ha funnits något behov för en benämning på seklets första decennium tidigare, eftersom det inte finns något uttryck från 1900–1909 att ta modell efter. Man verkar ha klarat sig bra med att kalla perioden för **seklets första årtionde**, men det uttrycket känns ganska långt och klumpigt i dag. Språkvården rekommenderar att det första årtiondet på seklet kallas för **00-talet**, vilket läses ut (och naturligtvis också kan stavas) **nollnolltalet**.

Då man daterar är det skäl att i främsta hand hålla sig till systemet att skriva ut hela året med fyra siffror, för att vara så tydlig som möjligt. I mindre formella sammanhang finns möjligheten att förkorta så att de två första siffrorna stryks och ersätts av ett bindestreck, och där utgör 2000 inget undantag. I sådana fall där man behöver förkorta skriver man alltså -00.

Formell brevskrivning

Fråga: Hur ska man inleda och avsluta mer formella brev på ett artigt och korrekt sätt?

Svar: Ett typiskt brev består av datum, hälsningsfras, själva texten och en avslutningsfras. Privata brev till vänner och personliga bekanta kan utformas fritt, men för mer formella brev gäller vissa tumregler som det kan vara bra att följa.

Formella brev inleds i allmänhet med *avsändarens namn och adress*, gärna också telefonnummer, så att mottagaren genast ser vem brevet kommer ifrån och vet hur han kan kontakta avsändaren. Adressen skrivs vanligen till vänster, i jämnhöjd med datumet, som placeras till höger.

Datum kan anges enbart med siffror eller med både siffror och bokstäver. Använder man enbart siffror skriver man t.ex. 14/1 2000 med snedstreck mellan dag och månad och mellanslag före året. Ett annat alternativ är 14.1.2000 med punkter mellan dag, månad och år. För tydlighetens skull är det i alla fall ofta bättre att skriva månadens namn med bokstäver: fredagen den 14 januari

2000. Man skriver också ofta ut orten i samband med datumet: Helsingfors den 14 januari 2000.

Under avsändarens namn och adress anges *mottagarens namn och adress*.

Privata brev inleds nästan alltid av en *hälsningsfras* ("Kära mormor!" eller "Hej Kalle!") men i formella brev passar det inte så bra att skriva t.ex. "Hej skatteverket!". I stället använder man en ärendemening som fungerar som brevets rubrik: t.ex. **Ansökan** eller **Beslut om byggnadslov**. Ärendemeningens uppgift är att tala om vad brevet handlar om.

Den neutrala *avslutningsfrasen* i formella brev är **Med vänlig hälsning**. Den lämpar sig mycket väl som ersättare för den i dag både ålderdomliga och högtidliga frasen **Högaktningfullt** som förekom tidigare. Om brevet är skrivet i en brysk ton, t.ex. ett kravbrev, kan det i alla fall vara bäst att underteckna med enbart sitt namn, i stället för Med vänlig hälsning, för att inte förolämpa mottagaren.

Exempel på hur ett formellt brev kan se ut:

Puddingfabriken Ab
Hantverkarvägen 18
23456 Storstad

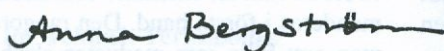
13/2 2000

Lisa Pettersson
Vinkelgränden 4
12345 Norrby

Er kommentar om Puddingfabriken Ab:s krämförpackningar

Vi tackar för Er kommentar om storleken på Puddingfabrikens krämförpackningar. Vi har redan tidigare övervägt att börja sälja chokladkräm i storpack och är därför glada att höra att det finns intresse för detta bland våra kunder. Vi hoppas Ni har glädje av våra produkter också i fortsättningen.

Med vänlig hälsning,

Anna Bergström
produktchef

Sammansättningar med siffror och förkortningar

Fråga: Hur ska jag skriva sammansättningar som innehåller en förkortning? Ska det vara bindestreck eller mellanslag, eller kan man skriva ihop ordet?

Svar: Enligt Svenska skrivregler ska man sätta ut bindestreck mellan lederna då en förkortning eller ett bokstavstecken ingår i en sammansättning. Man skriver alltså *DNA-molekyl*, *digital-tv*, *A-barn*, *s-formad*, *genitiv-s*. Sammansättningar med tal skrivs på samma sätt, med bindestreck mellan siffrorna och ordet: *40-timmarsvecka*, *96-procentig*, *50-årsjubileum*.

Om förkortningen inte läses ut bokstav för bokstav utan som ett normalt ord kan bindestrecket däremot utelämnas, och sammansättningen skrivs då ihop. Man kan alltså skriva *Opecländerna*, *Unescorapport*, *Unicefkommitté*, men det går naturligtvis bra att följa den allmänna regeln och ha bindestreck också här.

Om förleden består av en avbrytning med punkt sätter man inte ut bindestreck. Man skriver alltså *ref.nr*, *avd.chef*, *dipl.ing*.

Karonka

Fråga: Varifrån kommer det finlandssvenska ordet **karonka** och vad betyder det egentligen?

Svar: I finlandssvenskan används karonka om olika typer av fester och bjudningar, oftast uttryckligen en doktorsmiddag, men på Åland brukar man kalla den sista skolavslutningsfesten för karonka. Hugo Bergroth nämner inget om doktorsmiddagar och avslutningsfester utan ger i Finlandssvenska (1928) bara betydelsen bjudning, tillställning, kalas. Det verkar alltså som om betydelsen under 1900-talet har blivit allt snävare. Ordet finns också i finskan. Finskans *karonkka* betyder enligt Suomen kielen perussanakirja avslutningsfest, speciellt efter en doktorsdisputation, så i finskan verkar den allmänna betydelsen fest ha försvunnit helt.

Karonka verkar komma från ryskan, men etymologin är ganska oklar. Ordet kan ha kommit från ryskans *korónka* 'svit' (i kortspel) eller den diminutiva formen av *koróna* (krona). Tankegången kan ha varit att t.ex. en doktorsmiddag hade något av kröning (ry. *koronváníje*) över sig, och att det därför var naturligt att kalla den för karonka.

Äter du själv eller ensam?

Många finlandssvenskar har reagerat över att man i sverigesvenskan numera ofta säger **själv** i betydelsen *ensam* (t.ex. att bo själv, att äta själv, att resa själv). Det här är ett språkligt drag som har använts regionalt (Sörmland, Småland, Närke samt delar av Norrland och Götaland) i Sverige åtminstone sedan början av 1900-talet och som nu börjar sprida sig alltmer. Det används ännu inte allmänt i finlandssvenskan, men som fallet ofta är med språklig utveckling får vi väl anta att det så småningom kommer att spridas även i österled, åtminstone i någon mån.

Egentligen är denna språkliga utveckling ganska förstäligen, eftersom *själv* även i standardsvenska redan länge har använts i sammanhang där betydelsen kommer mycket nära *ensam*: 'Jag sitter helst för mig själv.' 'Jag fick ingen att hjälpa mig i köket så jag måste klara matlagningen alldeles själv.'

Själv i betydelsen *ensam* uppfattas fortfarande som vardagligt och används inte speciellt mycket i neutrala texter. Det är bäst att vara lite återhållsam med användningen av det eftersom bruket inte heller i Sverige är helt allmänt spritt och accepterat. För personer som inte har detta drag i sitt naturliga språk finns det ingen större orsak att börja använda det, men det finns inte heller någon orsak att fördöma det hos folk som naturligt använder det i vardagligare sammanhang.

Stödja eller stöda

Fråga: Jag har märkt att det i texter från Sverige oftast står **stödj**a medan finlandssvenska texter vanligen har formen **stöda**. Vilken form rekommenderas?

Svar: Det stämmer att **stödj**a är den form som är överlägset vanligast i sverigesvenska texter och också den form som anges som första alternativ i ordböckerna. Svenska Akademiens ordlista anger **stödj**a som normalform, men godkänner också **stöda** som ett alternativ som dock inte rekommenderas i första hand. Den rangordningen kan man gott följa som medveten skribent. Det vill säga att det inte är fel att skriva **stöda**, men **stödj**a är den vanligare formen och rekommenderas i första hand.